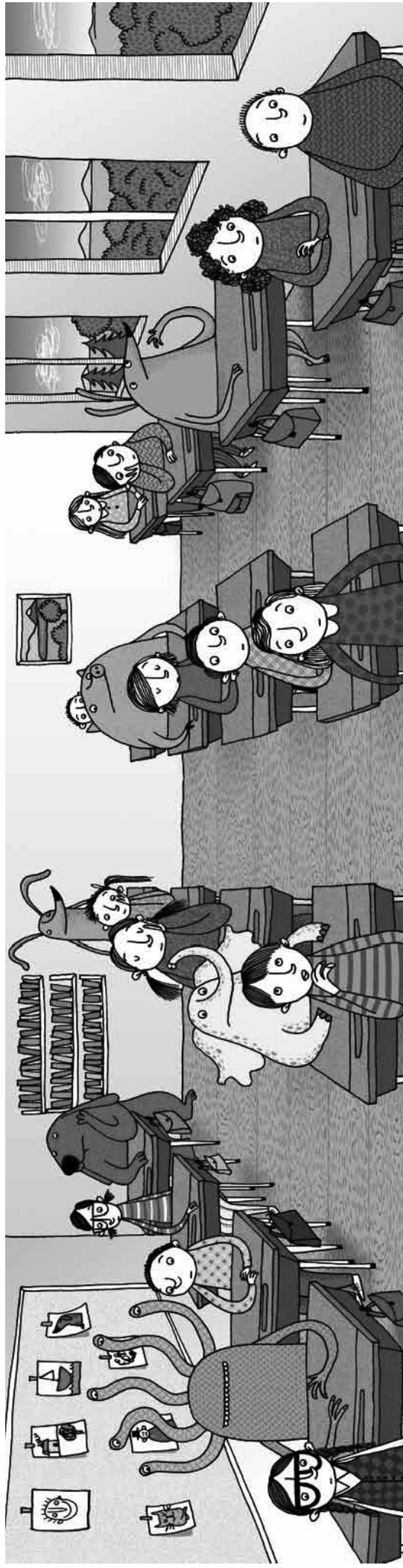

Är du tolerant, lille vän?

Visst är vi toleranta? Homosexuella, invandrare och funktionshindrade är väl helt okej? Jo – men tolerans är ansträngande, det blir tydligt under en normkritisk eftermiddag på Råålsbshovsskolan.

– Normkritik gör jobbet lättare. Konstaterar läraren Magdalena Westlund.

Råålsbshovsskolans lärarkår har samlats i skolans aula för att granska vilka normer som härskar på skolan. Salen utstrålar svensk modernism när den är som bäst – en stark norm i sig.

– Man känner sig liten här, säger normkritikern och seminarieledaren Lotta Björkman, till vardags lärare i drama och samhällskunskap på gymnasieskolan Rytmus.

Ja, normer förminkar den som faller utanför. Den förhållandevis normen bland många elever – att man förväntas vara heterosexuell, svensk, frisk och rik – kan slå hårt mot den som avviker bara en aning. Och det hjälper inte att få höra att man duger ändå. Den som bara blir tolererad är alltid i underläge.

– Det är jobbigt att vara tolererad, många elever vittnar om det, säger Pia Kangas, också

hon seminarieledare, normkritiker och lärare på Rytmus men i svenska och historia.

Bättre alltså att granska de förminskande normerna. Men vilka är de? Många normer är nödvändiga för att hålla ihop ett samhälle eller en skola.

– Men vissa, som lyfter fram drag i människors identitet, är mindre funktionella, säger Lotta Björkman.

Det kan handla om faktorer som rent juridiskt kan ligga till grund för diskriminering, till exempel kön, etnisk tillhörighet, religion, funktionshinder eller sexuell läggning. Men det kan också handla om socioekonomisk bakgrund eller, som Lotta Björkman förtydligar, krav på att ha en Iphone. Eller om andra krav, som att tjejer ska vara sedesamma och killar sexuellt aktiva.

Hur får man syn på normerna? I en övning, en så kallad *privilege walk*, i idrottsallen tilldelas lärarna var sin karaktär av typen "in-vandrarkvinnor som jobbar inom vården" eller "77-årig ensamstående förälder". Sedan ställer Lotta Björkman frågor: Behöver jag oroa mig

för min ekonomi? Blir jag diskriminerad på grund av mitt kön? Om deltagarna känner igen sig tar de ett steg framåt. Några när snart den motsatta väggen, andra blir stående.

Övningen är avslöjande på två plan. Den får deltagarna att reflektera över hur olika förutsättningar människor faktiskt har, men den avslöjar också deltagarnas fördomar. Kan invandrarkvinnan i vården vara läkare? Är den ensamstående föräldern kanske en pappa? Och diskrimineras i så fall unga ensamstående pappor?

Med sådana övningar, och påföljande samtal, kan normerna tydliggöras inom det sociala samspelet i till exempel en klass. Men lärare kan också arbeta normkritiskt inom ramen för undervisningen. En matteuppgift kan formuleras som att "Nisse och Alf ska köpa hus tillsammans", en grammatikuppgift som att "ta ut satsdelarna i meningen 'hon kysste sin fru'".

När man läser Strindberg kan man se att den erotiska spänningen i triangeldramat "Leka med elden" finns mellan de två männen. Och framför allt kan man ställa frågor: Varför tror arkeologerna inte att två män i samma grav är

Den förhärskande normen kan slå hårt mot den som avviker. Och det hjälper inte att få höra att man duger ändå.

ett kärlekspar? Varför kan vi namnet på USA:s president men inte på Kinas eller Indiens?

– Eleverna får glasögon som de aldrig kommer att ta av sig. De får ett bredare perspektiv på världen för resten av livet, säger Pia Kangas.

En av deltagarna, Else-Marie Ingeström, påpekar att många normer slås fast i grundläggande dokument som till exempel den nya läroplanen för grundskolan, där "kristen tradition och västerländsk humanism" lyfts fram. Lotta Björkman nickar.

– Politikerna ligger tio eller fjugo år efter, säger hon.

Pia Kangas föreslår: – Ta läroplanen och granska normerna. Vad innebär det att det står så?

Magdalena Westlund, arbetslägsledare och lärare i svenska och spanska på Råålsbshovsskolan, är tillsammans med resten av ledningsgruppen ansvarig för studiedagen. Hon sökte sig till normkritiken när hennes feministiska perspektiv krockade med kravet på tolerans mot invandrare.

– Jag insåg att jag som svensk medelklasskvinna har makt över en illegal flyktning som är man. Det blev för komplicerat.

Att vara tolerant är också ansträngande, men Magdalena Westlund.

– Det sätter mig i en position där jag hela tiden måste värdera vad som är rätt och fel.

Normkritiken gör arbetet lättare, Magdalena Westlund behöver inte värdera vem som är mest utsatt. Och i stället för att söka med ljus och lykt efter toleranta läroböcker kan hon använda samma gamla böcker och tillsammans med eleverna diskutera vilka normer de förmindrar.

– Normkritik handlar inte om att göra mer utan att göra samma sak men med ett annat perspektiv, instämmer Lotta Björkman.

Men andra problem finns. Den uppenbara risken är att normkritiken själv blir en norm eller till och med en dogm. Lotta Björkman berättar om en elev som sa: "Jag är blond och tjej och vill ha höga klackar, är det fel på mig då?"

– Om hon känner så, har jag misslyckats. Risker finns också att lärarna upplever att de försöker ta sig fram över ett minifält. Både Lotta Björkman och Pia Kangas har själva trampat fel, som när en ursvensk härdrocksskille berättade för Lotta Björkman att hans bror hade konverterat till islam – då blev hon översvallande lycklig och avslöjade därmed sina egna fördomar på flera plan.

Man kan förändra sig själv genom att se sina missag och berätta om dem för kolleger. Skuldskänslor däremot leder inte till utveckling, betonar Lotta Björkman.

– Ibland kliver man i klaveret och då får man tänka att "oj, där var ett klaver!". Och så kliver man vidare. ■

KATARINA BJÄRVALL

Lästips: "Byt!" (RFSU Ungdom) och "I normens öga" (Friends). Se www.rfslundom.se och www.friends.se för mer information.